

ma davası açan kadın kahraman (Meryl Streep), bu eyleminden pişmanlık duymaz ve filmin sonunda evine dönmeyi. Filmin sonu yönetmen tarafından açık bırakılmıştır, ama kadının eve dönmeme kararını alması bile Hollywood sinemasında kolay rastlanacak bir şey değildir. Kadının bağımsızlık uğraşları kanımca filmi ilerici bir konuma yerleştirir. Üçüncü olarak filmdeki kadın ve erkeğin cinsiyet rollerinin ters çevrilmesi de (Vlasopolos, 1988) izleyiciyi herhalde ister istemez bu konu üzerine (örneğin annenin niçin doğal olarak çocuğuna bakan ebeveyn konumunda olduğunu) düşündürmektedir. Ted'in çocuğuna bakması, kendisini kurban etmesi, toplumdan ve sonuçta aşk alanından dışlanması onun acıklı durumunu gösterir. Sinemada yeni (ve iyi) babalara ilişkin temsiller kuşkusuz topluma, kadınların ağır yükünü birazcık hafifletecek örnek babalar olarak geri dönecektir.

Politik Kamera'da dikkatimi çeken bir diğer nokta da sinema tarihine postmodern filmler olarak geçen *Kutsal Hazine Avcıları*, *Something Wild*, *Bıçak Sırtı*, *Mavi Kadife* ve *American Graffiti* gibi filmlerin yazarlar tarafından yorumlanmasıdır. Yazarlara göre Lucas'ın erken dönem filmlerinde (*American Graffiti*, 1973) özgürlükçü ideolojinin içerdiği karma politik olasılıklar açıkça gözlenir. Muhafazakar teknofobi filmlerinde seferber edilen ideolojiye kafa tutan alternatif

teknoloji temsillerinden söz ederken anılması gereken en önemli film olarak Ridley Scott'un *Bıçak Sırtı* (*Blade Runner*, 1982) gösterilir. Film, muhafazakar teknoloji filmlerinde işlerlik gösteren çeşitli ideolojik karşıtlıkları yapıbozuma uğratmaktadır. *Kutsal Hazine Avcıları* sağ eğilimli bir film olarak kitapta yerini bulurken, *Something Wild*, konformist beyaz profesyonellik taslayıp, altmışları anımsatan alışılmadık bir kadın ressamı övmesi ile liberal filmler arasında yer alır. Eril cinsel şiddete dayalı iktidar sisteminin derinlemesine bir irdelenişi olan *Mavi Kadife* romantik tavrı, küçük taşra kasabası ideali ve kendi içindeki şiddete karşı körlüğü ile Amerikan orta sınıf değerler sistemine yönelttiği eleştiri ile dikkati çeker. Öte yandan filmi, geleneksel kadınsevmeliğin aşırı bir örneği olarak ya da işçi sınıfına karşı aşırı ölçüde aşağılayıcı olarak okumak da olasıdır. *Mavi Kadife*, ironik postmodern bir perspektifi Reagan'ın temiz kalpli, erdemli, taşralı Orta Amerikan yaşamı idealiyle ilişkilendirmiş ve bu dünyanın, Andy Hardy tarzı övünge bayağılığın kendisinden uzak tutmaya çalıştığı şiddet ve sapkınlık dolu alt dünyadan çok da farklı olmadığını göstermiştir. Film eleştirel ve postmodern yeni bir sinema akımının, beyaz orta sınıfın bedelini işçilere, kadınlara ve yoksullara ödeterek kendisini kurtarmasına olanak veren orta sınıf Amerikan yanlısımalarını

yerle bir eden bir akımın oluşmakta olduğunu gösterir. Belki postmodern filmleri Olivier'in (1995) önerdiği gibi "birleştirici" ve "eleştirel-yıkıcı" olarak okumak yararlı olur. Bu anlamda *Kutsal Hazine Avcıları* dışında sözü edilen diğer filmler eleştirel filmler olarak kendilerine yer edinirler. Ülkemizde de geleneksel "sol" perspektif içinde yerleşmiş olan postmodernizm=sağcılık indirgemeciliğinin yanlışlığını bir kez daha gösterdiği için *Politik Kamera* ayrıca önemli bir yerde durmaktadır.

Kaynakça

- Olivier, B. (1995). "Modernity, Modernism and Postmodernist Film: Surfaces in Verhoeven's *Basic Instinct*." *Life in a Postmodern Culture*. J. Rossouw (der.) içinde. South Africa: HSRC. 201-225.
- Vlasopolos, A. (1988). "The Woman's Film Genre and One Modern Transmutation: *Kramer vs. Kramer*." *Women and Film*. J. Todd (der.) içinde. NY and London: HM. 114-129.

Ortak Bir Şeyleri Olmayanların Ortaklığı

Alphonso Lingis (1997)
Çev., Tuncay Birkan, İstanbul:
Ayrıntı Yayınları, 153 sayfa.

L. Funda Şenol

Kendi kültürünün ve onun pratiklerinin susturmuş olduğu kişilerin seslerini duymak için gezmeye başlayan ve giderek bir dünya *flaneur*'ü haline gelen Alfonso Lingis *Ortak Bir Şeyleri Olmayanların Ortaklığı*'nda' "ben" olarak kendisini gerçekleştirme sevdasıyla bir serüvene dahil olur. Kolektif rasyonalitenin, ilksel kültürlerin yaşam pratiklerini, dini ritüellerini, onları motive eden güçleri "mantıklı" bir nedene (*reason*) bağlamaya çalışması onun temel itiraz noktasıdır. Çinliler, Aztekler ve Khmerler, kolektif yapılarının inşa edilmesini atalarından ya da tanrılarından aldıkları buyruklara bağlarken rasyonel özne, ekolojisi, psikanalizi, siyaset bilimiyle bu buyrukların altındaki nedenleri bulup çıkarır ve onları evrensel insanlık hanesine kaydetmek için yapılarını yeniden inşa eder ve korur (16). Yani, rasyonel özne "öteki," yaban kültürün sokaklarından akıp geçer, bir iz bırakmaz, nüfuz etmez. Çünkü ona göre bir şeyin anlamlı ve meşru olabilmesi için işlevsel ve rasyonel olması gereklidir. Baskın kültürün paylaşılan "hayali repertuarı" içinden düşünmesi ve söz söylemesi gereklidir. Ancak kişi rasyonel ce-

1
Tuncay Birkan, Lingis çevirisinde de Edward Said ve diğerlerini çevirirken gösterdiği mahareti gösteriyor. Lingis'in zaman zaman demir leblebi haline gelen üslubunu Türkçe içinde yeniden kurduğu halde aslından hiçbir şey kaybettirmediğini hissettiriyor.

2 Lingis'in rasyonel birey olarak isimlendirdiği günümüz insanının dayatılan bir ortak söylemin dışına çıkamaktan kaynaklanan iradesizliğinin onu edilgenleştirdiği yolundaki bu savı da kolaylıkla eleştiri konusu edilebilir.

3 Buradaki "öteki" doğal olarak kapı komşusu ya da meslekdaşı değildir. Farklı uygarlıklara mensup olanlar, deliler, mistikler, "neden"e ihtiyaç duymayanlar, "ezilenler"dir.

4 Blanchot'un *İtiraf Edilemeyen Cemaat'i* çeviriden mi yoksa metnin orijinalinden mi kaynaklandığı anlaşılabilir. Çetrefil üslubuna rağmen okur ilgisini hak ediyor. Öte yandan, Lingis ile Blanchot'un ardarda okunması ve birlikte değerlendirilmesi "öteki" ve "cemaat" gibi kavramların çağrışımlarının farklı bir bakışla bir kez daha düşünülmesi için faydalı ve ufuk açıcı olacaktır.

maatin geçerli dilinin öğelerini kullanarak kendini ifade etmeye çalıştığında en "kendine ait," en "mahrem" olan sözleri bile bireyselliklerini yitirmeye yazgılıdır. Yerleşik söylem totaliter bir iktidar kadar baskıcı olabilir çünkü.

Düşüncenin üzerine bir buyruğun ağırlığı çöker. Bu anlamda düşünce itaat etmektir. Lingis'in bu önermesi Maurice Blanchot'un *coğito*'su "Düşünüyorum öyleyse yokum"la dirsek temasındadır. Aklın hapisanesine tıkulmuş rasyonel, mikrotoplumlaştırılmış birey Foucault'nun sözünü ettiği sapkın mahkumlardan daha şanslı değildir. Bu nedenledir ki, Lingis, *raison*'ın işaret ettiği her iki anlama; "neden" ve "akıl"a, kurguladığı "öteki cemaat" içinde yer vermez.

Lingis'e göre insan varoluşunu sadece kendinden öğrenemez. "Ben" in insan olarak gerçekleşebilmesi "öteki"ni birey olarak tanıyabilmesine bağlıdır. Ama bu tanıma süreci rasyonel bireyin kendisine önceden kodlanarak zerkedilmiş şifreleri açılmasıyla başarıya ulaşamaz.² Bu, ilksel uygarlıkların bugünün (yani rasyonel, ampirik dünyanın) kistaslarıyla değerlendirmek gibi bir hatadır. Kendini ve "öteki"ni tanıma, "ben"i ortak hiçbir şeyi paylaşmadığı yabancılara açtığında gerçekleşir: Gerillaya, düşmana, Vietnam köylüsüne... Ona göre bu tür bir iletişim, ampirisistlerin savunduğunun aksine iletişim sürecin-

den gürültüyü, yani dünyanın murultısını (sinek vızıltılarını, genleşen cisimlerin çıtırtısını, bağırsakların gurultusunu) silerek değil, birbirimizin seslerine yansıyan hayatın gürültüsünü ona katarak kurulur (82). Lingis'in romantizminde dil sınırlı sayıda kelime ve gramatik yapıyla yaratılan bir mucizedir ve bu nedenle de onunla gürültü çıkarmanın bile derin anlamları vardır.

Lingis ideal iletişimin suskunluğun sınırına dayandığı yerde, yani ölümden gerçekleştiğini söyler. Ölüm arunda herkes eşittir. Ortak olan her şey silinir ve ortak birşeyleri olmayanların ortaklığı, yani ölüm hükümlerini kurar. Normal koşullarda rasyonel cemaatten dışlanan, işkence gören "öteki"³ "ben" ile ayrı konuma gelir.

Blanchot da Lingis' gibi ölüm arına özel bir önem atfeder. Ona göre "Ortaklık imkanının son bulunduğu ilk ve son olaylar (doğum ve ölüm) ortak olmasaydı cemaat de olmayacaktı" (Blanchot, 1997: 11). Ortaklık sona ererken, bu sona eriş anı geniş bir cemaat yaratır. Bu farkında olunan, iradi bir cemaat değildir. Ancak hem Blanchot, hem de Lingis için bu cemaat, yani ölüm anının yalnızlığını paylaşmak insanın varlığının dışına çıkabilmesinin (kendini tanıyabilmesinin) koşuludur. Blanchot, Bataille'den yardım alarak bunu "öteye adım atmak," Jean-Luc Nancy'den yardım alarak da

"ölümlü varlıkların hakiki cemaati" olarak adlandırır (Blanchot, 1997: 21). Onun için ölüm dostluk ve aşka benzer. Sınırların ötesine geçiştir. Mahremiyet ve içsellikğin ortaya çıkışıdır.

İşte bu nedenle insanları dışlaştırmanın, ötekileştirmenin en kestirme yolu onları tek başına ölmeye terketmektir. Lingis'in ilham kaynaklarından olan Michel Foucault, Ondokuzuncu yüzyılda ölümün bireyselleştirildiğini hatırlatır bize. Öyle ki, artık ölüm bir çeşit hastalıktır ve bu nedenle de mezarlıklar, yerleşim merkezlerinden banliyölere ve oradan da yerleşimin olmadığı bölgelere kaydırılmaya başlanmıştır. Mezarlıklar bir daha asla şehrin kut-sal ve ölümsüz merkezi olamayacaklardır. Ölüler "öteki şehir"de yaşayanların gözünden ve gönlünden uzakta birarada kalacaklardır (Foucault, 1988:10-11). Lingis'in sözünü ettiği ölüm ortaklığı ise sözün bittiği yerde ama yine dille kurulan bir iletişim biçimini ortaya çıkarır. Rasyonel cemaatte normal olan, söylenen şeyin temel, söyleme ediminin tali önemde olduğu durumken (99), ölüm arunda oluşturulan öteki cemaat söyleyeni ve söyleme eylemini önemli kılar.⁵ Rasyonel dünyanın kişisizleştirmesinden ancak kısa ömür içinde yaşanan ve aynı-ını başka hiç kimsenin yaşayamayacağı anlar çekip çıkararak korunulur. Gülüş, gözyaşı, öpüş ve okşayışın binbir çeşidinden biri. Uçucu ve kişiye özel. Ölüm de ki-

şiye özeldir ama aynı zamanda ortak bir katedir. Bu nedenledir ki o anı sesleri, yüzleri, elleri ile dolduran birilerine, anlamlı-anlamsız bir söze ihtiyaç duyulur. Öteye adım atmayı kolaylaştırmak için...

Kaynakça

Blanchot, Maurice (1997). *İtiraf Edilemeyen Cemaat*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı.

Foucault, Michel (1998). "Öteki Mekanlara Dair." Çev. Burak Boysan ve Deniz Erksan. *Defter* (4): 7-15.

5 Ama bu ölüm ortaklığının zayıf bir noktası da yok değildir: insanları ölümlerine bile rahat bırakmamak. Bu herşeyi, zevinci hüznü de paylaşmayı hedefleyen meraklı ve bireyselliğe, mahrem olana yer vermeyen bir anlayış olarak eleştirilebilir.